

KÜTÜPHANECİLİK TARİHİMİZE AİT BELGELER - III (*)

Atilla ÇETİN

Belge - 1

1298/1880 yılında Şam'da tesis olunan umumî kütüphaneye dair bir talimatnâmedir. Bunda, kütüphanenin kuruluş amacı, yeri, idaresi, çalışma düzeni, memurların durumu, halka götürdüğü hizmet vs. maddeler halinde tesbit edilmiştir.

«Bu kere Şam-ı Şerîf'de te'sîs ve küşâd olunan kütübhâne-i 'umûmiye dâir ta'limâtnâmedir

Birinci madde, şeref-sâdır olan İrade-i celîle-i vilâyet-penâhî ile fi 15 Şubat sene (12)95 tarihli takrîr-i 'acizânemiz üzerine Meclis-i idare-i vilâyetden verilen karara da tevfikân ötedenberi birtakım mütevelliler yedlerinde bulunub 'umûmun nazar-ı mütâla'asından mahrûm olan kütüb ve resâil-i mev-kûfenin Salahâddin-i Eyyûbî türbesi civarında kâin Melik Zahir kubbesinden ta'mir ve inşâ kılınan mahall-i mahsûsa nakl ve cem'iyle bir kütübhâne-i 'umûmî te'sîs ve küşâd olunacaktır.

İkinci madde, işbu kütübhâne-i 'umûmî Hanefî müftisi Hamza-zâde faziletli Mahmud ve Cem'iyyet-i hayriyye re'isi 'Abidin-zâde faziletli 'Alâaddin ve Kezbirî-zâde faziletli Şeyh Müslim ve Attar-zâde fazilütlü Şeyh Selim ve Menîni-zâde faziletli Mehmed Efendiler ile cem'iyyet-i mezkûre a'zâsından diğeri iki zatdan mürekkep bir hey'etin zir-i nezâretinde olarak bu hey'ete de (Kütübhâne-i 'Umûmî Cem'iyyeti) denilecektir.

Üçüncü madde, Kütübhâne-i 'umûminin şehri ikişer yüz guruş ma'âşla birer hâfız-ı kütübü ve elli guruş ma'âşla bir bevâbı olub bunlar emri muhafazasına me'mûr oldukları kütübhânedeki hiç bir nesne zâyi' etmiyecekler.

(*) «Kütüphanecilik Tarihimize ait belgeler II» adlı yazımız için bk. Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, XXIX/4 (1980), s. 228-240.

rine ve ederler ise âtıdeki madde-i mahsûsasında gösterileceği vechle bedelen ve 'aynen tazmîn eyleyeceklerine dâir beynlerinde bir kefalet-i müteselsile icrâ kıldıktan sonra ol-bâbda hâricden de kefalet-i kaviyyeye rabt olunacakları gibi kendülerinin ittifak-ı ârâ-yı cem'iyyetle her iki senede bir kere tebdilleri veya me'mûriyetlerinde ibkaları dahi câiz olabilecektir.

Dördüncü madde, işbu kütübhâneye sâir mektebelerden nakl ve cem' veya eshâb-ı hayr tarafından vakf ve teberru' edilecek bi'l-cümle kütüb ve resâil kütübhâne cem'iyyeti ma'rifetiyle bi't-tedkik anlardan her biri kangı 'ilm ve fenne dâir olduğunu ve zâten kangı mektebenin malı bulunması ve kangı eshâb-ı hayr tarafından vakf olunmuş idüğünü mübeyyin numerolu ve muntazam cedvelli ve zîri kütübhâne cem'iyyeti a'zâsiyle hâfız-ı kütübler tarafından musaddak olduğu halde kütübhânedeki hıfz edilecek ve sicill-i mahsusaya kayd olunduktan ve zahriyle derûnunda münâsib mahallere cem'iyyetin mühr-i mahsusı basıldıktan sonra kütübhânedeki raf ve bölmelerin başka başka bâlâsında muharrer olacak 'ulûm ve fûnûnda her kangısına dâir ise o mahalde mevcut te'lifat meyânına vaz' olunacak ve zikr olunan sicilin diğer üç kıt'a nüshası olub biri kütübhâne cem'iyyetinde biri Evkaf muhasebeciliğinde ve diğeri dahi Mahkeme-i şer'iyede hıfz olunacaktır.

Beşinci madde, kütübhânedeki mevcut bi'l-cümle kütüb ve resâil ve evrak hâfız-ı kütüblerin yedine müsellemler olduğundan her üç ayda bir kere kütübhâne cem'iyyeti tarafından icrâ edilecek mu'ayenede orada bir kitab veya risale veya varaka bile zâyî' olduğu görülür ise o zâyî' olan nesne eğer nüsha-i nâdire ise Kütübhâne cem'iyyeti tarafından ba-mazbata takdîr olunacak bedel-i nakdîsi beynlerinde münâsafaten te'diye olunacak bedel ile iştirâ edilmek üzere 'aynen kendülerine tazmîn ettirilecek bu hal bir daha tekerrür edecek olur ise hâfız-ı kütüblerin 'azl ve tebdilleri lâzım gelecektir.

Altıncı madde, kütübhânedeki hiç kimseye kütüb ve resâil i'are etmek kat'iyyen memnû' olduğundan herkes istediği kitabı eyyâm-ı mu'ayyenesinde bi'z-zat kütübhâneye giderek orada mütâla'a eyleyeceği gibi arzu eylediği te'lifi dahi orada istinsah edebilecektir.

Yedinci madde, kütübhâne salı günlerinden mâ'ada her gün tulû'-ı şemsden akşama kadar 'umûma açıktır.

Sekizinci madde, hâfız-ı kütüblerin vezâif-i mahsûsası her gün vakt-i mu'ayyende kütübhâneyi açub bir mâni-i zarûri ve şer'i vuku'ıyla hey'et-i cem'iyyetden istizân etmedikçe işleri başından akşama kadar ayrılmamak ve orada mevcut olan kitabların daima hüsn-i tertîb ve intizam ve nezâfet üzere tutmak ve eshâb-ı müraca'ata hürmet ve ri'âyetle mütâla'asını arzu eyledikleri kitabı derhal bulub kendülerine vermek ve kütüb ve resâil-i mevcûdenin te'lif ve tertibince noksanları bulunduğu halde anları nüshâ-ı kâ-mileden bi'l-istinsah ikmal eylemek gibi hizmetlerden ibaret olarak ve bevab dahi kütübhâne mahallinin daima silinüb süpürülüb temiz tutulması misillü hıdemât ile mükellef bulunarak her kangısında bu vezâifin daima hüsn-i icrâ ve muhafazasında ednâ mertebe kusur görülecek olur ise birinci def'asında Kütübhâne cem'iyyeti tarafından icrâ-yı tenbihât olunacak ve bunun üzerine yine o misillü bir halleri vuku'bulur ise me'mûriyetlerinden 'azl ve tebdilleri lâzım gelecektir.

Dokuzuncu madde, kütübhâne cem'iyetinin tensib edeceği bir iki a'zâ haftada birkaç kereler kütübhâne mahallini ve hâfız-ı kütüblerin bihakkın vazifelerini ifa edüb etmediklerini mu'âyene ve teftiş ederek meşhûdâtlarını cem'iyete haber verecekler ve bir de cem'iyetin tensib ve kararıyla hâsılâtı kütübhâne için hâricden iştirâsı arzu olunacak ba'zı kütüb ve resâil esmâ-nına karşuluk olarak cem'iyetde hıfz olunmak üzere kütübhânedeki bulunan âsâr-ı nâfı'a ve nûsah-ı nâdirenden icâb edenleri tab' olunub fi'ât-ı mukarresiyile fûruht ettirilecektir.

Onuncu madde, kütübhâneye her taraftan cem' edilecek kitablar tekmiil olduktan sonra müfredâtını ve envâ'ını mübeyyin bir kıt'a defteri de taraf-ı cem'iyetden tab' ve neşr olunacaktır.

On birinci madde, cum'a günleri iki hâfız-ı kütübün münâvebe tarikiyle kütübhânedeki bulunmaları ya'ni bir cum'a biri diğerkum'a öbürünün devam etmesi câiz olacaktır.

Şam-ı şerif cem'iyet-i hayriyyesi matba'asında tab' olunmuştur.
Fî 13 Şa'ban sene 1298»¹.

Belge - 2

Kütübhânelerin durumu hakkında Fetva Emîni Nuri Efendi'nin 1318/1900 tarihli, devrin Sultanına takdim ettiği kısa bir muhtırasıdır. Muhtemelen zelzeleden sonraki durumu anlatmaktadır.

«Kütübhânelerimiz pek şâyân-ı esef bir halde dir. Ba'zıları hareket-zede olduğuyçün ve ba'zı diğerkleri de kapuları temhîr olunarak sedd edilmiştir. Açık bulunanların bir kere içerülerine girildi mi tozdan topraktan döşemelerinin fersûdeliğinden oturacak bir yer bulmak müşkildir. Bir kitab getir dilüb ele alındı mı teessürler içinde kalmur. Zirâ cildinin fersûdeliğinden o köhneliğe inzimâm eden birkaç parmak sihanındaki tozdan kitabın rengi kalmadığı gibi hemen hemen dağılacak zann olunur. O kitablar ki bugün milyonlar sarf edilse Hudâ-negerde zâyi' olduğu takdîrde elde edilmek kabil değildir. Çünkü ekserinin nüshası kalmamıştır. Kütübhânegilerin ise ekserisinin ma'âşları hilâf-ı marzî-i Hazret-i pâdişâhî olarak pek cüz'idir. Hatta Şehid Ali Paşa kütübhânegisinin ma'âşı yüz para Köprülü kütübhânegilerini ninki otuz guruş ma'âş aldıkları mesmû-ı hakîr olmuştur.

Fî 27 Receb-i şerif sene (1)318
Emînü'l-fetvâ»².

1 Başbakanlık Arşivi, Yıldız Esas Evrakı, Kısım: 13, Evrak No: 93 Zarf: 112, Karton: 6.

2 Başbakanlık Arşivi, Yıldız Esas Evrakı, Kısım: 14, Evrak No: 2045, Zarf: 126, Karton: 10.